

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

УДК 316.46.058.5:[82-2:821.112.2](494)

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.4.1/29>

Галич А. О.

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Кравченко О. Л.

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Куцевська О. С.

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

ФЕНОМЕН МАС І МАСИФІКАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА В ТРАГІКОМЕДІЇ Ф. ДЮРРЕНМАТТА «ГОСТИНА СТАРОЇ ДАМИ»

Стаття присвячена вивченню особливостей масифікованої спільноти в трагічній комедії Ф. Дюрренматта «Гостина старої дами». Доведено, що митець зобразив людей доби індустріального етапу розвитку, переконаних у вищості матеріальних цінностей. Містяни постають центральним образом трагікомедії, бо саме через них автор намагається показати найбільшу проблему середини ХХ ст. – моральну деградацію людства. Визначено, що письменнику вдалося переконливо відтворити, як під впливом зовнішнього фактора пасивна маса перетворюється на масового суб'єкта спільної дії, здатного за гроші вбити людину, і проходить при цьому чотири стадії розвитку (циркуляція емоції; кружіння емоції; формування образу, об'єкта, навколо якого зосереджуються увага й емоційні імпульси людей; активізація дій маси). Одноставність поведінки містян пояснюється масифікаційним впливом суспільних інститутів, зокрема медіа, через які ретранслюється масова культура, котра прищеплює аудиторії стереотипи мислення й поведінки. З'ясовано, що Ф. Дюрренматт зображує, як за допомогою ЗМІ формується віртуальна реальність. Письменник показує масифікаційний вплив медіа, чия діяльність спрямована на витворення масової людини як панівного суспільного типу. Інструментами маніпуляції виступають пристрасний тон журналістів, використання емоційно забарвленої лексики, наголошення не тільки на легкодоступності матеріального достатку, а й на суспільній значущості події. Визначено, що за допомогою збірного образу голленської громади втілюється авторський намір застерегти людство від морального занепаду через згубну владу грошей, примусити замислитися над такими реаліями сучасного світу, як знецінення людської особистості, духовне збідніння, продажність, що сприймаються як норма поведінки.

Ключові слова: маса, масифікація, засоби масової інформації, масовий суб'єкт спільної активності, Дюрренматт.

Постановка проблеми. Фрідріх Дюрренматт заслужив славу одного з найвизначніших драматургів ХХ ст., який досліджував тему деіндивідуалізації сучасного суспільства. У трагікомедії «Гостина старої дами» він намагався вивчити поведінку людини з позиції психології мас і масової свідомості, показуючи соціум, у якому значущими вважаються не мораль та ідеали, а влада. На думку І. Капустян, письменник надає перевагу жанру комедії, оскільки він допомагає донести думку, що через девальвацію моральних цінностей «світ постає <...>

“безликим”: натомість замість конкретних особистостей – якась безлика машина, що скеровує долі й життя людей. Отже, комедія розуміється швейцарським драматургом як своєрідний засіб боротьби проти нівелювання цінностей, загальної “безликовості” світу» [6, с. 18]. Причиною «безликовості» виступає масифікація, що за доби індустріального суспільства з його урбанізацією, глобалізацією й усеосяжним впливом масмедіа деіндивідуалізувала людину, уніфікувала й стандартизувала її, перетворивши на одиницю пасивної маси, якою легко управляти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика трагікомедії Ф. Дюрренматта «Гостини старої дами», жанрово-стильові новації, характеристика дійових осіб та інтертекстуальні зв'язки твору були предметом вивчення Н. Астрахан, О. Гальчук, С. Журби, С. Кадубовської та ін. Зокрема, О. Гальчук наголосила на відсутності індивідуалізації більшості персонажів на рівні онімів, що вказує на остаточну втрату ними власної ідентичності [2]. Відсутність індивідуалізації дійових осіб Н. Астрахан пояснила бажанням автора показати їхню соціалізацію передусім як покупців товарів і послуг; дослідниця вперше назвала гюлленців агресивним натовпом [1].

Постановка завдання. Мета статті – дослідити особливості масифікованої спільноти, перетворення пасивної маси містян на масовий суб'єкт спільної активності, охарактеризувати етапи його розвитку, з'ясувати роль медіа в масифікаційному впливі на суспільство в трагічній комедії Ф. Дюрренматта «Гостини старої дами»

Виклад основного матеріалу. Поняття «маса» вивчається різними науками гуманітаристики, що зумовлює відмінності в його трактуванні. У нашому дослідженні послуговуватимемося визначенням директора Інституту соціальної та політичної психології НАПН України М. Слюсаревського, який трактує масу як «більш-менш стабільну і значну за чисельністю (багатотисячну або й багатомільйонну) сукупність індивідів, що не має чіткої структури, проте характеризується істотною однорідністю психологічних рис та поведінки цих індивідів» [11, с. 9]. Маса формується внаслідок дії масифікації, суть якого полягає «в необхідності ідентифікації себе з іншими для нормального існування в соціумі» [9, с. 77]. Через урбанізацію, тотальний вплив засобів масової комунікації, глобалізаційні процеси, зокрема стандартизацію й уніфікацію, природне бажання індивідуума знайти захист у масі собі подібних посилилося. Люди перебувають в перманентному стані пасивної маси, котра може активізуватися під впливом зовнішнього або/та внутрішнього збурення. У такому разі маса «виявляє тенденцію до локалізованої концентрації, то тут, то там епізодично згущується. Простіше кажучи, люди спонтанно збираються разом, юрмляться <...>, бурхливо обговорюють події, що їх схвилювали, залежно від ситуації висловлюють свій гнів, невдоволення, обурення, рідше – радість, ентузіазм чи захоплення. Такі згущення маси повелося називати натовпами, або юрбами» [11, с. 11]. Замість негативно конотованого терміна «натовп»,

М. Слюсаревський пропонує уживати емоційно нейтральний – «сконцентрована маса» і поділяти її на «безладно сконцентровану масу» й «масовий суб'єкт спільної активності» [11].

У трагічній комедії «Гостини старої дами» Ф. Дюрренматт показує перетворення пересічних європейців, що живуть у провінційному Гюллені, на сконцентровану масу, досліджує етапи її існування як суб'єкта спільної активності, що характеризується витворенням «колективної душі», тобто переведенням з індивідуального на надіндивідуальний рівень. Гюлленці постають центральним образом п'єси. У них проявляються ознаки міфологічного типу свідомості – переважання емоційного компоненту над раціональними поясненнями, образне сприйняття світу, тлумачення через фантастичні припущення, страх перед невідомими й незрозумілими явищами, оберненість у минуле, відсутність відповідальності за своє життя [7]. Замість того щоб виїхати з міста і знайти високооплачувану роботу, його жителі живуть або на мізерну зарплату, або на копійчану державну допомогу, сподіваючись на щасливий випадок, згадуючи заможні роки розквіту міста й постійно переповідаючи один одному найвидатніші події його «культурної» історії. Навіть коли гюлленцям пропонують виїхати, щоб жити в кращих умовах, вони відмовляються. Учитель пояснює колишній мешканці міста Клер Цаханасян: «Я рішуче відкинув запрошення на посаду лектора в кальберштадтському ліцеї, а лікар – в ерлянгенському університеті. З самої любові до ближніх? <...> Ні, ми терпляче очікували всі ці безконечні роки, а з нами й ціле містечко, бо мали надію, що колись воскресне давня велич Гюллена, знайде свій ужиток те багатство, що його в такій щедрій повняві ховає в собі наша матірня земля» [3]. Не знаючи реальних причин жебрацтва потенційно багатого міста, його жителі мотивують це фантастичними припущеннями – «витівками масонів», «жидівською роботою», «великим капіталом», «павутинням міжнародного комунізму» [3].

Спершу Ф. Дюрренматт деонімізує всіх мешканців Гюллена, крім головного персонажа Альфреда Ілля, і розрізняє декого з них лише за соціальною роллю – Бургомістра, Пароха, Лікаря, Маляра, Учителя, Начальника станції та ін. Упродовж п'єси вони проявляють себе насамперед як покупці товарів і послуг – у першій дії як зубожілі, а згодом, після звістки про обіцяний мільярд, як цілком респектабельні. На думку Н. Астрахан, «внаслідок такого способу соціалізації, гюлленці не можуть бути об'єктивними щодо моральної

оцінки людей і подій. Вони готові продати свою моральну (аморальну) підтримку тому, хто може багато заплатити» [1, с. 103]. Не випадково, що в сцені приїзду Клер автор показує одноставну реакцію гюлленців тільки на гроші. Тож уже на початку п'єси гюлленці постають як масифікована спільнота, котру легко збудити.

В основі механізму стихійної поведінки мас лежить так звана «циркулярна реакція», за якої емоційна стимуляція відбувається на несвідомому, психофізичному рівні. У трагікомедії чинником, що запускає цю реакцію, стає приїзд багатійки Клер Цаханасян, яку вони сприймають як давно очікувану благодать, котра грошима повинна «впасти» на їхні голови. Симптоматичними видаються слова жителів, які не сподіваються навіть на Бога: «БУРГОМІСТР: Панове, мільярдерка – наша єдина надія.

ПАРОХ: Крім Бога.

БУРГОМІСТР: Крім Бога.

УЧИТЕЛЬ: Але він грошей не платить» [3].

Інтерес до капіталістики посилюється пресою, яка сурмить про благодійність Цаханасян, котра в інших містах побудувала лікарню, ясла, церкву.

Збудження мешканців Гюллена свідчить про початок перетворення їх на сконцентровану масу. Цей етап В. Зликов назвав циркуляцією емоції: люди зацікавлюються певною подією, емоції щодо якої передаються від одного індивіда до іншого, циркулюючи в соціумі [13]. Гюлленці несвідомо гуртуються перед екзистенційною загрозою вимирання міста. Механізм такого об'єднання лежить глибоко в підсвідомості людини й сягає доісторичних часів: «Пранатовп був засобом виживання прадавньої людини. Тому сучасна цивілізована людина, що опинилася у натовпі, може мимоволі включити свою первісну генетичну пам'ять, що існує в ній на рівні підсвідомості, та відмовитися від власного “Я”, заради удаваного самозбереження» [13, с. 134]. Бажання легких грошей ще більше розпалює уяву містян, коли Клер пропонує їм мільярд за вбивство Альфреда Ілля, котрий зрадив її сорок років тому. На цьому етапі гюлленці відмовляються продатися: «БУРГОМІСТР: Пані Цаханасян: ми ще в Європі, ми ще не дикуни. Від імені міста Гюллена я відкидаю вашу пропозицію. В ім'я людяності. Краще ми залишимося бідні, ніж поплямлені кров'ю.

Гучні оплески» [3].

Містяни підсилюють емоційну реакцію, убачаючи в словах Бургомістра свою моральну перевагу. За умови переривання процесу емоція може згаснути, а маса не сконцентруватися оста-

точно. Однак Клер не дає цьому статися: знаючи, наскільки мешканці міста потребують грошей, вона обіцяє почекати, таким чином даючи їм змогу перейти на другий етап – кружіння емоції, коли психічна реакція передається по колу з поступовим зростанням інтенсивності [13]. Ключовим постає одна із форм масового впливу – зараження, за якого від однієї людини до іншої на психофізіологічному рівні передається певний емоційно збудливий стан. При цьому емоція, віддзеркалюючись у наступному комуніканті, збільшується, що «призводить до різкого зниження критичності та підвищення навіюваності у членів групи» [13, с. 132]. Маса характеризується нездатністю сприймати зовнішню інформацію, вона наче замикається на одній емоції й починає однаково реагувати на стимули, для неї збільшується важливість внутрішніх чинників.

Першим помічає зміни Ілль. Через зрозумілі причини він уважно аналізує поведінку гюлленців. І хоча на словах вони все ще його підтримують, однак підсвідомо вже ухвалили рішення – прийняти мільярд Цаханасян. Про це свідчать їхні вчинки: вони починають навиплат купувати дорожчі, ніж зазвичай, речі, знаючи, що незабаром зможуть повернути борг. Під дією механізмів наслідування і психічного зараження гюлленці не тільки купляють однакові предмети споживання, а й однаково проводять дозвілля, повторюють однакові фрази тощо. Автор не виправдовує й не засуджує жодного з них. У «Примітки до п'єси...» Ф. Дюрренматт писав: «Їх не можна зображати лихими, аж ніяк не можна...» [4, с. 160]. Так само й Ілль спокійно констатує, що дочка бере уроки тенісу, замість іти на біржу праці, син учиться їздити на автомобілі, замість «шукати праці на станції, на пекучому сонці» [3]. Актуалізований конфлікт між прагненням заможного життя й безраднісною реальністю містяни вирішують, віддаючись емоції радості від легкого способу досягнення бажаного, яка підсилюється після кожної покупки.

З часом громадяни міста переходять на третій етап – формування образу, об'єкта, навколо якого зосереджуються увага й емоційні імпульси людей, що гуртуються за принципом «ми (хто з нами) – вони (хто проти нас)». Емоції гюлленців концентруються на Альфреді Іллі, він стає тим чинником, «що згуртовує спільноту в єдине ціле» [13]. Конфлікт між прагненнями й досягненнями містян набуває пікових показників, тому для реалізації своїх бажань вони несвідомо прагнуть смерті Ілля, що унаочнюється в активізації їхніх дій і висловлювань: мешканці беруть участь у полюванні на

леопарда, підкидають його труп під крамничку Альфреда, схвально відгукуються про Клер, засуджують вчинок крамаря, чатують його, не даючи втекти з міста, й урешті пропонують йому самому закінчити справу.

Гюлленці з найбільш розвиненим мисленням, чий рід занять покликаний плекати в душах людяність, намагаються опиратися масовому настрою, проте недовго, оскільки, за природним механізмом наслідування, індивід прагне розчинитися в масі, перебираючи схвалений нею тип поведінки: «<...> коли щось відповідає їхнім потребам, переконанням, тоді й розумні люди легко піддаються простому зараженню емоціями, на фоні яких легше діє й нескладна аргументація, або й без неї члени маси зазнають сугесії» [9, с. 45]. Парох просить Альфреда тікати, бо люди слабкі й легко піддаються спокусі грошей, і при цьому вже купив нові дзвони в церкву. Учитель намагається присоромити гюлленців, попереджає Ілля, повторюючи слова пастора, визнає, що і він скоряється впливу маси.

На таких людей більшою мірою діють аргументи, переконання на раціональному рівні, тому щодо них спрацьовує інша форма масового впливу – сугесія (навіювання), під якою розуміють «актуалізацію або зміну певних установок, ціннісних орієнтацій чи вчинків у людини» [8, с. 9]. Цей процес Ф. Дюрренматт показує через зміну ставлення до Альфреда Ілля. На початку трагікомедії він постає шанованим громадянином, якого бачать наступним мером міста. Ганебний учинок Альфреда сорокарічної давнини, за який Цаханасян вимагає його вбити, за що місто отримає мільярд, спонукає містян прийняти аргументи, які б виправдали трансформацію їхнього ставлення до крамаря. Першим перетворення констатує Бургомістр, зауважуючи Іллю: «Коли ми засуджуємо пропозицію дами, то це ще не означає, що ми схвалюємо злочини, які довели до тієї пропозиції. До посади бургомістра ставляться деякі вимоги морального роду, яким ви вже не відповідаєте, ви ж це мусите самі визнати» [3]. А ще з часом громадяни не приховують свого осуду, прикриваючи своє бажання грошей моральними цінностями: «Кепсько він повівся з нещасною панею Цаханасян. <...> Кинути дівчину в біді. Ганьба! <...> Якщо він захоче ввести в неславу Клару, оповідастиме побрехеньки про те, як вона щось там обіцяла за його смерть, що було тільки виявом невимовних мук, то нам доведеться втрутитись. Не йдеться про мільярд. <...> Ідеться про гнів народу. Добра пані Цаханасян уже Бог зна скільки настраждалася через нього» [3].

Легкість, із якою гюлленці піддаються самонавіюванню, можна пояснити дією одного із захисних механізмів психіки, описаних З. Фройдом, – раціоналізацією, за якою людина, виправдовуючи свої негідні вчинки, пояснює собі (раціоналізує), чому треба чинити саме так [12]. Містяни переконали один одного, що Альфред Ілля має понести заслужене покарання, витіснивши свою вину за його вбивство на нього самого. Про те, що містяни не щирі у бажанні справедливості, свідчить їхня відмова звернутися до правосуддя й оприлюднити злочин. Отже, мешканці міста ідентифікують себе як ‘ми’ – ті, хто хоче відновити справедливість і протистоїть ‘йому’ – тому, кого слід провчити.

На завершальному етапі – етапі активізації дій маси – гюлленці не тільки об’єднані однаковим бажанням, відчують одну емоцію, вони проявляють себе як масовий суб’єкт спільної активності: відбувається засідання мешканців щодо згоди на умови Цаханасян, після чого Альфреда Ілля вбивають. Злочин повинен бути легалізованим, схваленим владою, тому роль лідера збуреної маси перебирає на себе Бургомістр. Дослідники психології мас зауважують, що активізація членів спільноти «здійснюється шляхом додаткового емоційного стимулювання та завдяки навіюванню з боку лідера. Лідер безпосередньо спонукає членів спільноти до конкретних, потрібних йому дій» [13]. На міських зборах Бургомістр удається до навіювання, закріплює у свідомості городян результати раціоналізації: «БУРГОМІСТР: Фонд Клер Цаханасян прийнято. Одноголосно. Не задля грошей.

ГРОМАДА: Не задля грошей.

БУРГОМІСТР: А задля справедливості.

ГРОМАДА: А задля справедливості.

БУРГОМІСТР: І через муки сумління.

ГРОМАДА: І через муки сумління.

БУРГОМІСТР: Бо ми не можемо жити й дивитися, як між нами гніздиться злочинство.

ГРОМАДА: Бо ми не можемо жити й дивитися, як між нами гніздиться злочинство <...>» [3].

Навіювана думка має повторюватися не один раз, тому не випадково саме в момент виступу Бургомістра ламається камера й він (а за ним і вся громада) змушений повторити те саме ще раз.

Одностайність поведінки мешканців Гюллена можна пояснити масифікацією сучасного суспільства – утворенням маси через приєднання до масової свідомості. О. Сінькевич під масифікацією соціуму має на увазі «процес генези та розвитку елементів масового суспільства та масової культури в контексті формування сучасної цивілізації» [10, с. 29]. У масифікації дослідниця виділяє про-

цеси масовізації й омасовлення, які розвинулися в індустріальному суспільстві й передбачають однотипність – у виробництві, стилі життя, споживчих інтересах, матеріальній і духовній продукції тощо.

У глобалізованому суспільстві масифікації уникнути неможливо, оскільки «усі інститути й засоби масової дії – релігія, мода, чутки й плітки, реклама, зв'язки з громадськістю (PR), політичні партії і масові рухи – мають сугестивний компонент неминуче» [9, с. 77]. Одним із найефективніших інструментів масифікації постають ЗМІ, які популяризують масову культуру. Виникає парадоксальна ситуація, коли, з одного боку, медіа дають змогу пересічній людині опрацювати великі масиви інформації, розвиваючи особистість і формуючи культурну парадигму соціуму, а з іншого, розрахована на маси інформація подається як легкозасвоюваний товар, що впливає насамперед на емоції. Пройшовши горно ЗМІ, масова культура «немов зливається, возз'єднується з вітальними (життєвими) потребами людини – потребою в їжі, продовженні роду, житлі, одязі, з іншими фізіологічними потребами. Вона витісняє зі свідомості саму думку про духовні цінності, потреби в успадкуванні культурної і моральної пам'яті свого народу» [5, с. 58].

Ф. Дюрренматт наголошує на першочерговій функції ЗМІ у формуванні маси. Медіа постійно згадуються у творі: навіть у зубожілому Гюллені виходить газета, без преси не обходиться будь-яка подія в житті Клер, яка прекрасно розуміє її роль у суспільстві. На плаксиве зауваження Чоловіка VII про відсутність репортерів вона відповідає: «Хай собі обідають, Мобі. Мені поки що не потрібна преса в Гюллені. А потім вона вже з'явиться» [3]. Повідомлення в періодичних виданнях про благодійність мільярдерки підживлюють уяву гюлленців, зі ЗМІ містяни знають про розміри статку благодійниці. Вони і заздять їй, і благоговіють перед нею, і жадають її багатств: «Капшук з грошима! Їй належать Armenian-Oil, Western Railways, North Broadcasting Company і квартал розпусти в Гонг-Конгу» [3]. Хоча Клер не приховує, яким чином вона «заробила» свої мільярди, прищеплені медіакультурою пріоритет матеріальних цінностей і повага до представників економічної еліти впливають на формування шанобливого ставлення до «славної пані Цаханасян», як її називає один із кореспондентів, а увага репортерів до дрібниць її життя створює образ Клер як поважної людини.

Роль медіа в соціумі розуміють і гюлленці, тому вони послідовно ізолюють репортерів від усіх, хто може бодай натякнути на справжні причини благо-

дійності Клер, і «згодують» газетярм ідилічну картину першого кохання між нею та Альфредом. Бургмістр примушує гюлленський «Народний вісник» мовчати, а Іллю, який убачає в розголосі єдину можливість на порятунок, лицемірно пояснює: «Ви повинні бути вдячні, що ми огортаємо цю прикру справу покровою забуття» [3].

В останній дії драматург майстерно показує, як за допомогою медіа відбувається формування віртуальної реальності, у якій начебто враховуються потреби аудиторії: «РАДІОРЕПОРТЕР (здавленим голосом): Дорогі слухачі! Колосальна сенсація. Фонд, що одним помахом робить з мешканців міста заможних людей і тим самим стає одним із найбільших соціальних експериментів нашої епохи. Громада теж приголомшена. Мертва тиша. Хвилювання на всіх обличчях» [3]. Пристрасний тон журналіста, емоційно забарвлена лексика, акцент не тільки на легкодоступності матеріального достатку, а й на суспільній значущості події – інструменти маніпуляції масою, якій показують шлях задоволення її потреби.

Найбільш яскраво характеризують думку науковців про ілюзорність реальності, яку щоденно створюють мас-медіа, слова радіорепортера під час прямої трансляції заснування Фонду Клер Цаханасян: «Зосереджена тиша в театральній залі. Суцільне море піднесених рук, наче могутня присяга змагатися за кращий, справедливіший світ. Тільки старий чоловік сидить непорушно, опанований радістю. Його мета досягнена, фонд створено, завдяки його щедрій приятельці з юнацьких років» [3]. У новій реальності приречений на смерть Альфред Іль постає як людина, сповнена невимовної радості, що незабаром і помре, начебто «не витримавши» її.

Говорячи про Гюллен як про найкультурніше в Європі місто, місто з гуманістичними традиціями, його мешканці мотивують це тим, що в ньому ночував Гете, Брамс скомпонував квартет, а Бертольд Шварц винайшов порох. Зрозуміло, що гучні заяви про «високий культурний рівень» без достатнього їх обґрунтування звучать декларативно, а подекуди й самовикривально, засвідчуючи поверхове розуміння значення цього словосполучення.

Така ж невідповідність слів (а незабаром і вчинку) справжнім намірам відчувається і в повторюваних за Бургмістром аргументах, через які гюлленці прийняли гроші Клер. Нещирість і вдаваність містян Н. Астрахан пояснює так: «Співчуття, яке за різних обставин представники гюлленської громади виражають то одному,

то іншому персонажу, виявляється декларативно-лицемірним, оскільки за ним не стоїть жодної дієвої підтримки, жодної спроби запобігти духовному, а потім фізичному вбивству» [1, с. 104].

Висновки. Ф. Дюрренматт у трагікомедії «Гостина старої дами» відтворює масифікованих людей доби індустріального етапу розвитку, сформованих під впливом переконання вищості матеріальних цінностей. Під дією зовнішнього чинника вони перетворюються на сконцентровану масу, проходячи через чотири етапи розвитку (циркуляцію емоції; кружіння емоції; формування образу, об'єкта, навколо якого зосереджуються

увага й емоційні імпульси людей; активізацію дій маси). Одностійність поведінки містян пояснюється масифікаційним впливом суспільних інститутів, зокрема медіа, через які ретранслюється масова культура, котра прищеплює аудиторії стереотипи мислення й поведінки. Драматург зображує, як за допомогою ЗМІ формується віртуальна реальність, як їхня діяльність спрямована на витворення масової людини як панівного суспільного типу. Перспективним вважаємо дослідження розуміння Ф. Дюрренматтом шляхів демасифікації, повернення членів соціуму до базових морально-етичних цінностей.

Список літератури:

1. Астрахан Н. І. Поетика трагікомічного катарсису у п'єси Ф. Дюрренматта «Гостина старої дами». *Брехтівський часопис (Brecht-Heft): статті, доповіді, есе*: зб. наук. праць (філолог. науки). № 6 / ред. кол. Астрахан Н. І., Білоус П. В., Бондарева О. Є. та ін. Житомир : Бук-Друк, 2018. С. 103–108.
2. Гальчук О. В. Особливості інтертекстуального аналізу «Гостини старої дами» Ф. Дюрренматта. *Collection of theses of scientific and methodical reports of scientific and pedagogical internship*. 2022. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/40998/> (дата звернення: 23.04.2024).
3. Дюрренматт Ф. Гостина старої дами. *УкрЛіб* : сайт. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=2988> (дата звернення: 23.04.2024).
4. Дюрренматт Ф. Примітки до п'єси «Гостина старої дами». *Вікно в світ*. 2002. № 1. С. 159–160.
5. Зражевська Н. І. Парадигми масифікації і демасифікації в медіакulturі. *Українське журналістичко-навство*. 2013. Вип. 14. С. 57–61.
6. Капустян І. Жанрово-стильові новації у драмі Фрідріха Дюрренматта. *Філологічні науки*. 2015. № 20. С. 17–27.
7. Кудрявцева К. О. Міфологічна свідомість як детермінанта ефективності фейків в українському суспільстві. *Сучасний простір медіаграмотності та перспективи його розвитку* : зб. статей Сьомої міжнар. наук.-метод. конф. Київ, 2019. С. 32–38.
8. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. Київ : Вища школа, 1982. 214 с.
9. Різун В. В. Теорія масової комунікації : підруч. для студ. галузі 0303 «журналістика та інформація». Київ : ВЦ «Просвіта», 2008. 260 с.
10. Сінькевич О. Трансформації сучасної масової культури: масовізація – демасовізація – надмасовізація. *Духовність. Культура. Виклики сьогодення* : матеріали Всеукр. наук. конф. з міжнародною участю (м. Львів, 21–22 квітня 2017 р.). Львів, 2017. С. 29–31.
11. Слюсаревський М. М. Маса як об'єкт соціально-психологічного пізнання: розпорошений стан і феномен сконцентрованості. *Проблеми політичної психології*. 2018. Вип. 7 (21). С. 3–29.
12. Фройд З. Вступ до психоаналізу. Харків : КСД, 2015. 480 с.
13. Чукавіна Т. Е. Маси та масова свідомість. Людина в масі. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/17167/1/23_Chukavina.pdf (дата звернення: 25.04.2024).

Halych A. O., Kravchenko O. L., Kutsevskaya O. S. THE PHENOMENON OF THE MASS AND THE MASSIFICATION IN F. DÜRRENMATT'S TRAGICOMEDY "THE VISIT OF THE OLD LADY"

The article highlights the results of the study of massified community features in the F. Dürrenmatt's tragicomedy "The Visit of the Old Lady". It has been proved that the artist portrayed people of the industrial stage of development, convinced of the superiority of material values. The townspeople appear as the central image of the tragicomedy as it is through them the author makes an attempt to show the greatest problem of the mid-twentieth century - moral degradation of mankind. It has been identified that the writer has managed to convincingly reproduce under the influence of what external factor a passive mass turns into a mass subject of joint activity, capable of killing a person for money, and at the same time goes through four stages of development (circulation of emotion; whirling emotions; formation of an image, an object around which attention and emotional impulses of people are concentrated; activation of mass actions). The unanimity in the behavior of townspeople is explained by the massive influence of social institutions, in particular the mass media, through which mass culture is being retransmitted, which instills stereotypes of thinking and behavior in the audience. It has been identified that F. Dürrenmatt has depicted how virtual reality is

formed with the help of the media. The writer shows the massifying influence of the media, the activities of which are aimed at creating a mass person as the dominant social type. Among the tools of manipulation are the following: passionate tone of journalists, the use of emotionally colored vocabulary, emphasis not only on easily accessible material wealth, but also on social significance of an event. It has been determined that with the help of the collective image of Gullen community, the author's intention has been embodied to warn humanity from moral decline through destructive power of money, to make people think about such realities of the modern world as depreciation of a human being, spiritual impoverishment, venality, perceived as a norm of behavior.

Key words: mass, massification, mass media, mass subject of joint activity, Dürrenmatt.